Een boek vol muziek en dromen

Tweede Arubaanse roman Jacques Thönissen

Door Wim Rutgers

In Csengy, een plaatsje in Roemenië, is een kapelletje gebouwd op de plaats waar eens een zigeuner een Madonna-beeldje opgevist heeft uit een waterput. Het kerkje werd later door kozakken verwoest waarbij een arm van de Madonna gebroken werd. Omdat het verhaal ging dat wie deze arm vond veel macht en rijkdom zou verwerven, werd de kapel een bedevaartsplaats. Mannen die een moeilijke opdracht te vervullen hadden, roofden het eenarmige beeld en namen het mee om er onderweg kracht uit te putten. Na het volbrengen van de taak werd het beeldje weer teruggezet. Deze 'madonna met de arm' is een van de leitmotieven in de recent verschenen tweede roman, Eilandzigeuner, van Jacques Thönissen.

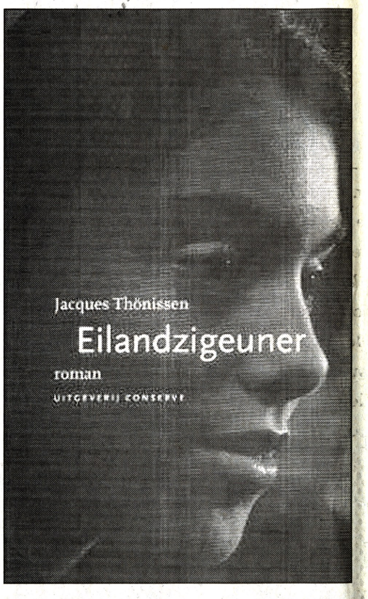

ZWERVEN EN DROMEN

Die eilandzigeuner, een van de twee hoofdfiguren in het verhaal, is

Zloyka de vioolspeler, afkomstig uit de steppen van Oost-Europa. Het is de tijd net voor de Tweede Wereldoorlog. Als zestienjarige jongeman raakt Zloyka verliefd op de schone zigeunerin Djoeshka, die echter tot een rivaliserende clan behoort, zodat de leider hem uit de groep stoot. Zloyka vlucht voor de wraak voor de oprukkende Nazi's en komt via Nederland op een schip terecht dat in de Caraïbische Zee wordt getorpedeerd, waarna hij op Aruba wordt afgezet. Hij heeft zijn viool en de Madonna met de arm die hij uit het kapelletje van Csengy heeft meegenomen, kunnen redden.

Op Aruba wordt hij opgepikt door Jandro en diens vrouw Lucille. Hij woont in een trailer op hun erf. Het zwerven kan hij echter niet afleren en vaak verdwijnt hij voor onbepaalde tijd naar de Overwal, vanwaar hij steevast terugkeert met allerlei madonna's als soevenirs die hij in zijn woonwagen plaatst. Hij kan zijn jeugdliefde Djoeshka niet vergeten en droomt ervan eens naar zijn geboortestreek terug te keren en haar terug te zien. De religieuze Madonna moet de madonna van vlees en bloed weer bij hem terugbrengen.

De tweede verhaallijn is die van de Arubaanse visser Jandro, 52 jaar oud, leider van de mariachigroep 'Alejandro y sus hijos' en verwoed vrouwenversierder. Met zijn uitspraak "De man zingt, de vrouw huilt," verklaart Jandro zijn muzikaal-seksuele succes bij de vrouwen. Zijn huwelijk met Lucille loopt niet meer - heeft ondanks hun acht kinderen eigenlijk nooit gelopen - en we zullen pas aan het einde van het verhaal weten waarom. Volgens Lucille heeft Jandro zoveel liefjes en buitenkinderen dat hij er wel een compleet symfonieorkest mee zou kunnen oprichten.

Het verhaal begint als gitarist-zanger Jandro, zijn vioolspelende muzikale zoon Yano en Zloyka op het punt staan naar Europa te gaan. Jandro en Yano voor een muziekoptreden, Zloyka om terug naar zijn geboortestreek te gaan en zijn jeugdliefde Djoeshka te zoeken. Na dat inleidende hoofdstuk krijgen we een aantal hoofdstukken met een uitvoerige flashback van ruim dertig jaar, waarna we lezen hoe de reis afloopt: Jandro en Yano spelend in Nederland, Zloyka met de zoektocht naar zijn jeugdliefde in zijn geboortestreek. Intussen zijn de Zigeuners die ontsnapt zijn aan de Nazi's door de communisten nagenoeg uitgeroeid. Met valse papieren lukt het Zloyka om achter het IJzeren Gordijn te komen.

INHOUD

Er is een sterke parallellie in het verhaal, opgehangen aan twee heel verschillende figuren, de Arubaan en de Zigeuner, die beschreven worden vanaf hun jeugd. De twee jongens groeien op en raken verliefd, de een ontmoet de Ene Ware Liefde, de ander is constant verliefd op elk benenpaar in een rok.

Het is oogsttijd in de vlakte rond Lacoe Mjordis in Roemenië. Zigeuners helpen bij de oogst en vieren vervolgens het oogstfeest met muziek en dans. Door zijn vioolspel brengt de jonge Zloyka de dansende Djoeshka in zijn ban. Ze zweren elkaar trouw maar raken elkaar de volgende dag al kwijt doordat beide stammen eigen wegen gaan en doordat de Tweede Wereldoorlog uitbreekt.

Jandro Alejandro Hernandez groeit in Savaneta op, gaat daar naar school maar het leren vlot niet erg. Hij zit meer met zijn gedachten bij de meisjes, zoals de mooie Colombiaanse Moyra, terwijl Lia stapel verliefd op hem is. In de vakantie leert hij van zijn vader vissen op zee, maar verder bestaat zijn leventje uit paranda en 'Wein, Weib und Gesang'. Hij wordt zo'n womanizer dat Arubaanse Lucille en Surinaamse Raquel gelijktijdig zwanger van hem blijken te zijn. Raquel verdwijnt schielijk naar Suriname, krijgt daar een zoon Remy en keert na een verpleegstersopleiding met haar kind naar Aruba terug. Jandro trouwt met Lucille, hoewel hij eigenlijk niet echt verliefd op haar is. Hij richt een band op en is enorm populair. Omdat hij een contest gewonnen heeft, zal hij in Nijmegen spelen op Antillendag.

Daarmee zijn we weer bij het eerste hoofdstuk van de roman. Jandro is inmiddels ruim vijftig jaar. In het vliegtuig zit een studente muziekwetenschappen naast hem, Amadea, die een scriptie schrijft over Surinaamse en Antilliaanse muziek. Ze interviewt Jandro onderweg in het vliegtuig en deze steekt zijn bewondering voor de knappe studente niet onder de vliegtuigstoelen. Amadea is op haar beurt ook wel gecharmeerd van Jandro omdat hij een bekende musicus is, maar ook omdat ze hem nodig heeft voor haar scriptie. Ze noemt Jancho een miserabele macho als deze pocht: "van de drie slechte dingen in het leven, te weten: vrouwen, drank en roken, heb ik me met volle teugen overgegeven aan de eerste twee, aan het laatste heb ik me nooit vergrepen." Maar de machista zal aan het eind zijn streken thuis krijgen.

STRUCTUUR

Jacques Thönissen is een goed verteller. Hij beschrijft zaken van alledag en bijzondere gebeurtenissen, zoals een doopfeest, illegale nummerverkoop, de verwoestende kracht van een tropische depressie, een visser op zee vermist wordt en een begrafenis. Daarnaast zet hij humoristische scenes uit het schoolleven neer. Die zullen zeker scoren bij de jongeren als ze het boek op de examenlijstlijst zetten.

In twintig hoofdstukken worden verleden en heden verweven. Ook allerlei kleine gebeurtenissen grijpen in elkaar met hun vooruitwijzende functie. Subtiele aanduidingen en details krijgen voor de aandachtige lezer pas veel later betekenis, zoals de doop van zoon Yano. Daarnaast werkt Jacques Thönissen met herhalingen en spiegelingen. De verloren arm van de madonna duikt twee keer letterlijk op, de eerste keer in een vissersnet in de Caraïbische Zee, de tweede keer in een Roemeense waterput. Zo worden de twee verhaalruimtes overbrugd en vervlochten. Wie het boek uitheeft zal zich talrijke kleine aanwijzingen herinneren die dat onverwachte slot al aankondigen. Wie het romanbegin een tweede keer leest, zal zien hoe daar allerlei motieven al subtiel worden voorbereid.

ROMANTISCH

'Eilandzigeuner' is een romantisch verhaal, waarin het nostalgisch verlangen naar huis, naar de jeugd, naar het verloren verleden voor de Zigeuner Zloyka centraal staat. Hij keert inderdaad naar de streek van zijn jeugd terug. Die is echter compleet veranderd en wat er nog uit het verleden herkend wordt stemt treurig. Geschiedenis kan niet ongedaan gemaakt worden. De kapel van Csengy is door de communisten ontwijd. Zloyka geeft de madonna die hij over de halve wereld heeft meegesleept, daarom aan een oude monnik, die hem vertelt waar hij Djoeshka zal kunnen vinden. Maar als hij haar daar zal ontmoeten, zal hij een getekende, vernederde, opgejaagde, mishandelde en verkrachte oude vrouw aantreffen, waarschuwt de monnik. Van de jonge, ongeschonden, knappe Djoeshka van zijn jeugd zal niets over zijn. De wonden en littekens van de geschiedenis zijn onuitwisbaar, al hoeft de liefde daar niet minder om te zijn. Met een open einde laat Jacques Thönissen de afloop in het midden maar ze laat zich raden.

Rokkenjager Jandro krijgt aan het eind zijn streken thuis, maar hij kan briesen wat hij wil: ook hij kan zijn verleden niet ongedaan maken.

Romantisch is ook de aandacht voor dromen in het verhaal. In een visioen dat verteld wordt in drie bladzijden lezen we de hele tragedie van de dubbele volkerenmoord op de Zigeuners door Nazis en communisten. Twee korte citaten: "Op dezelfde plek staken opeens ijzeren balken en staven uit de grond omhoog, die zich haaks op elkaar en kruiselings in elkaar vervlochten. Daar bovenop verscheen een fier rechtop staande man, de gestrekte arm schuin naar voren uitgestoken." In dezelfde droom komen vervolgens 'woeste bebaarde ruiters' voor: "kozakken joegen hun briesende en steigerende paarden op de overgebleven mensen in. Met sabels, aksen, sikkels en kromzwaarden werden ze neergemaaid, hun lichamen opengereten, kinderen vertrapt door paardenhoeven, een enkele vluchter neergeschoten."

Zloyka droomt voortdurend van terugkeer naar zijn geboortestreek en zijn Djoeshka. Hij droomt en weet de nummers daarbij, zodat hij voldoende geld kan winnen voor de reis en de aanschaf van documenten om te kunnen reizen. Maar helpen zijn dromen hem uiteindelijk wel? De beroemde waarzegster Shalaida, in een spelonk in Venezuela, voorspelt Zloyka: "Je komt van een verre streek, je bent al tijden onderweg naar je thuis dat ... dat niet bestaat..." Alleen de in het vioolspel opgeroepen dromen worden op het moment dat er gespeeld wordt een moment van verbeelde werkelijkheid. Mensen sterven maar de muziek en de kunst zijn eeuwig.

In zijn debuutroman 'Tranen om de ara' pleitte Jacques Thönissen voor het behoud van de traditionele waarden van het oude Aruba en verzette hij zich tegen uitwassen van een ongeplande en ongeremde economische groei. Maar een eiland ontwikkelt zich. In 'Eilandzigeuner' laat de auteur zien hoe op persoonlijk vlak een terugkeer naar het verleden zoals het was en in de persoonlijke beleving van de droom nog steeds is, nooit mogelijk zal zijn. Al draagt elke persoon ook het totaal van zijn levenservaringen met zich mee, het verleden is een ontoegankelijk gebied, voorbehouden aan dromen.

Jacques Thönissen: Eilandzigeuner
Schoorl: Conserve
256 pagina's